

**TURUN
YLIOPISTO**

Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa

RO00BC99 Kandidaatintutkielma
Varhaiskasvatuksen opettajan tutkinto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Turun Yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauma

Laatija:
Tessa Skaffari

Ohjaaja:
Yliopiston lehtori Timo Ruusuvirta

24.10.2024

Rauma

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatin tutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede, varhaiskasvatuksen opettajan tutkinto-ohjelma

Tekijä(t): Tessa Skaffari

Otsikko: Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa

Ohjaaja: Yliopiston lehtori Timo Ruusuvirta

Sivumäärä: 29 sivua

Päivämäärä: 24.10.2024

Kestävän kehityksen tutkijoiden mukaan elämme ekokriisin aikakautta, jonka vuoksi meidän tulee tarkastella niin nykyisten kuin tulevien sukupolvien toimintamalleja ja -mahdollisuuksia. Kestävän kehityksen mukaisen elämäntavan ja -toiminnan tarve on tunnistettu myös hallintotasolla.

Opetushallitus on määritellyt Perusopetussuunnitelman perusteissa (2014) sekä

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) ekososiaalisen sivistyskäsityksen keskeiseksi arvopohjaksi opetukseen ja kasvatukseen. Ekososiaalisen sivistyskäsityksen avulla pyritään takaamaan tuleville sukupolville samat toimintamahdollisuudet, kuin ne nykyisellään ovat.

Tämän tutkimuksen avulla haluttiin selvittää mitä kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa tarkoittaa ja miten kestävä kehitys ja elämäntapojen tukemista toteutetaan varhaiskasvatusympäristössä.

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselymenetelmällä, joka jaettiin Satakunnan alueen varhaiskasvattajille. Tutkimuksen kyselyssä varhaiskasvatuksen työntekijöitä pyydettiin arvioimaan tiiminsä sisällä kestävä kehitys eri osa-alueiden toteutumista edeltäneellä toimintakaudella.

Tutkimuksen teoriassa tarkasteltiin varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja, joiden avulla määriteltiin osa-alueisiin mitä kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa tarkoittaa. Tutkimuksessa tarkasteltiin aikaisempaa tutkimustustusta koskien kestävä kehitys ja sen osa-alueita liittäen ne varhaiskasvatusympäristöön. Aikaisempia tutkimuksia kestävästä kehityksestä ja sen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa on saatavilla niukasti, sillä aiemmat tutkimukset keskittyvät yleisesti vain yksittäiseen kestävä kehitys osa-alueeseen, kuten ympäristökasvatukseen.

Tämän laadullisen tutkimuksen tulokset analysoitiin teorialähtöistä analyysimallia käyttäen.

Tutkimuksen kyselyn osa-alueet koottiin aiemman viitekehyksen mukaan teemoihin, jotta tuloksia voidaan tarkastella pilkotusti. Tutkimustulokset osoittivat, että keskiarvillisesti tarkasteltuna kestävä kehitys eri osa-alueet toteutuvat Satakunnan varhaiskasvatuksen henkilöstön mielestä hyvin.

Tutkimustuloksissa on kuitenkin nähtävissä hajontaa yksittäisiä vastauksia tarkasteltaessa.

Jatkotutkimusta olisi hyvä tehdä, jotta kestävä kehitys tietoisuutta sekä konkreettisia keinoja saataisiin lisättyä ammattilaisten käyttöön.

Avainsanat: kestävä kehitys, varhaiskasvatus, kestävä kasvatus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Kestävä kehitys	6
3	Kestävän kehityksen osa-alueet varhaiskasvatuksessa	8
3.1	Ekososiaalinen sivistyskäsitte	8
3.2	Aktiivinen kansalaisuus ja osallistuminen	10
3.3	Ympäristökasvatus	11
3.4	Ympäristötietoisuuden tukeminen	11
3.5	Ihmisen kunnioitus ja tasa-arvo	12
3.6	Kulttuurisesti kestävä toiminta	13
4	Tutkimuskysymys ja -menetelmä	14
4.1	Aineiston keruu	15
4.2	Aineiston analysointi	16
4.3	Eettisyys ja luotettavuus	16
5	Tutkimustulokset	18
5.1	Kestävän kehityksen osa-alueiden toteutuminen tiimien toiminnassa	18
5.2	Vastauksiin vaikuttaminen	19
6	Pohdinta	22
	Lähteet	25
	Liitteet	27
	Liite 1. Kysely	27

1 Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kestävä kehityksen toteutumista varhaiskasvatuksessa. Tutkimusaihe on tärkeä, sillä elämme ekokriisin ajassa, jonka vuoksi kestävä kehityksen toteutuminen ja sen arvojen mukaisesti toimiminen on keskeisessä roolissa muutoksen mahdollistamisessa. Kasvatus ja koulutus ovat keskeisessä roolissa tietoisuuden ja toimintavalmiuksien lisäämistä koko ekologisen maailman ja kestävyuden säilyttämiseksi sellaisine mahdollisuuksineen, kun me sen nykyhetkessä tiedämme (mm. Värri 2018; Salonen 2010). Tutkimuksessa lähestytään kestävä kehityksen toteutumisen tutkimista varhaiskasvatuksessa kokonaisvaltaisesta näkökulmasta yksittäisten toimintahetkien sijaan. Kokonaisvaltaisen tarkastelun tavoitteena on saada selville miten hyvin eri kestävä kehityksen osa-alueet toteutuvat, jotta voidaan pohtia, minkälaisia muutoksia varhaiskasvatuksessa olisi tarpeen tehdä kestävä kehityksen toteutumiseksi.

Kestävä kehityksen avulla pyritään saavuttamaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäviä toiminta- ja elämäntapoja globaalisti sekä paikallisesti. Suomalainen kestävä kehityksen edistäjä dosentti Arto O. Salonen (2010, 36) määrittelee kestävälle kehitykselle olevan ominaista kokonaisvaltainen edistyminen. Kestävä kehityksen määritelmä ei ole yksiselitteinen, joka tarkoittaa, että myöskään sen mittaaminen ei ole yksiselitteistä. Määrällisten mittareiden sijaan kestävässä kehityksessä on kyse laadullisista mittareista, kuten onnellisuudesta ja hyvinvoinnista. (Honkanen 2009, 53.) Varhaiskasvatuksessa toteutuvaa kestävä kehitystä on niin ikään vaikea mitata yksiselitteisesti, sillä se perustuu pitkälti myös laadulliseen mittaamiseen.

Kestävä kehitys näkyy suomalaisessa koulutusjärjestelmässä keskeisenä arvopohjan osana. Osaltaan tätä on edistänyt globaalit sopimukset ja julistukset. Vuonna 2022 Yhdistyneet Kansakunnat julisti tavoiteohjelman nimeltään ”Kestävä kehitystä edistävä vuosikymmen”. Tämän julistuksen myötä Yhdistyneet Kansakunnat ohjeisti, että jokaisen kansakunnan tulisi esittää kestävä kehityksen periaatteet omissa kansallisissa opetussuunnitelmissaan. (Reunamo & Suomela 2013, 92.) Suomessa varhaiskasvatuksen toimintaa ja arvopohjaa ohjaa Opetushallinnon laatima asiakirja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa Opetushallitus määrittelee ja ohjaa velvoitteita varhaiskasvatuksen järjestämistä koskien. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kerrotaan lisäksi muista varhaiskasvatusta ohjaavista velvoitteista, joita ovat esimerkiksi Suomen perustuslaki, Euroopan ihmisoikeussopimus sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ja heidän toimintaohjelmansa Agenda 2030 kestävän kehityksen edistämiseksi. (Opetushallitus 2022, 17.) Agenda 2030 sisältää 17 kestävän kehityksen tavoitetta, joilla tähdätään ratkaisuihin ja yhteistyöhön nyt, jotta tuleville sukupolville säilyisi samat mahdollisuudet nykyiseen tai kohennettuun elämänlaatuun kuin tämänhetkisellä sukupolvella. Kestävän kehityksen tavoitteilla edistetään kestävyyttä globaalin ympäristön lisäksi myös paikallisesti. (Cantell, Aarnio-Linnanvuori, Tani 2020, 35.) Tästä syystä kestävän kehityksen tavoitteet ovat relevantteja myös varhaiskasvatuksen osalta ja ovat sisällytettyinä kestävän kehityksen näkökulmaan ja sen mukaiseen kasvatukseen, jota Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) mukaisessa arvopohjassa ja ohjaamissa velvoitteissa avataan.

Ympäristöarvot ovat kestävän kehityksen keskiössä etenkin pienten lasten kohdalla, joilta ei voida odottaa ymmärrystä kestävän kehityksen ja ympäristöongelmien suurimmista haasteista. Yksilön omat kokemukset niin luonnosta kuin sosiaalisista ympäristöistäkin luovat pohjan yksilön ympäristöuskomuksiin ja arvoihin. Tästä syystä yksilön omiin uskomuksiin ja arvoihin vaikuttavat myös yksilön saamat vaikutteet muun kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön kautta. Tällaisia vaikutteita ovat muun muassa yhteisöjen luomat normit, olettamukset sekä käytänteet. (Reunamo & Suomela 2013, 93.) Varhaiskasvatus on lapsen arjessa oma kulttuurinen ja sosiaalinen ympäristönsä.

Mikäli Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin kirjattu arvomaailma ja kestävän kehityksen periaatteet eivät toteudu, ei varhaiskasvatus toteuta tai täytä osaltaan velvoitetta opettaa lapsille kestävän kehityksen ja elämäntavan mukaisia periaatteita. Tästä syystä kestävän kehityksen toteutumista varhaiskasvatuksessa on tärkeää tutkia. Seuraavaksi tutkimuksessa tarkastellaan kestävän kehityksen käsitteitä ja liitetään aiempaa tutkimustietoa tueksi kestävän kehityksen edistämiseksi varhaiskasvatuksessa.

2 Kestävä kehitys

Kestävä kehitys määriteltiin ensimmäistä kertaa vuonna 1987 Bruntland World Commissions on Environment and Developmentin eli WCED:n toimesta. WCED peräänkuulutti kehitysstrategiaa, jolla ylläpidetään ja saavutetaan nykyiset tarpeet ilman, että vaarannetaan tulevien sukupolvien mahdollisuus ylläpitää ja saavuttaa omat tarpeensa. (Siraj-Blatchford, Smith & Samuelsson 2010, 4.) Lutvik ja Liepina (2007) huomauttavat kuitenkin, että kestävä kehitystä varten ei ole vielääkään vuosikymmeniä myöhemmin olemassa yhtä ainoaa määritelmää. Yhteistä sopimusta ei myöskään ole siitä, mitä käsitteet kestävän kehityksen kasvatus tai kestävä kehitystä edistävä kasvatus tarkoittavat.

Kestävä kehitystä voidaan tarkastella kolmen ulottuvuuden kautta. Salosen (2010, 33) mukaan ekologinen kestävyys on ekologista näkökulmaa painottavaa kestävyyttä. Tämä tarkoittaa, että kestävä kehitys ei toteudu, jos ihmisarvoa ei puolusteta esimerkiksi tappavilta taudeilta. Ekologinen kestävyys on Salosen mukaan ihmiskeskeinen lähestymistapa, sillä se sallii myös luonnonvarojen hyväksi käyttämisen luonnon kantokyvyn rajoissa esimerkiksi kalakantoja hyödyntämällä, kuitenkin uusiutumista vastaavan määrän verran tai vähemmän. Taloudellinen kestävyys pyrkii kustannustehokkuuteen, jossa talous perustuu luonnosta saataviin voimavaroihin, niiden jalostamiseen ja palvelujen tarjoamiseen ihmisille. Rohwederin (2008, 24) mukaan kolme olennaisinta näkökulmaa näiden ulottuvuuksien kautta tarkasteltaessa ovat kysymykset, joissa pohditaan mitä tulee säilyttää, mitä kehittää ja millä aikavälillä näitä tulee tarkastella.

Taloudellisessa kestävyudessa luonnosta otettu raaka-aine palautuu lopulta käytöstä poistuneena luontoon. Taloudellisessa kestävyudessa huomioidaan myös huolenaiheet, joita ovat tuhlaaminen ja ihmisarvoa kunnioittamattoman työvoiman käyttö. Sosiaaliseen kestävyyteen kulminoituu erityisesti köyhyyden haaste, joka osaltaan ylläpitää ja luo eriarvoisuutta ihmisten ja valtioiden kesken. (Salonen 2010, 33–35.) Sosiaalisen kestävyuden ulottuvuus pyrkii siis huomioimaan etenkin tasa-arvon toteutumisen näkökulman osana kestävän kehityksen toteutumista.

Kestävä kehitys on siis kehitystä, joka on taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää pitkällä aikavälillä. Kestävälle kehitykselle ominaista on kokonaisvaltainen edistyminen, jossa huomioidaan sekä paikallinen kuin maailmanlaajuinenkin ulottuvuus. (Salonen 2010, 36.)

Lutvikin ja Liepinan (2007, 10) mukaan kestävä kehitys on osoittautunut relevantiksi ja ymmärrettäväksi, mutta käytännössä käsite on osoittautunut vaikeaksi ymmärtää ja toteuttaa. Heidän mukaansa kriittinen askel etenemisen oletuksena on selvittää keskustellen tarpeitamme nyt ja tulevien sukupolien osalta. Yhteiskunnassa on siis määriteltävä, että vahingoittavat ympäristövaikutukset, luonnonvarojen köyhtyminen ja biodiversiteetin eli elämän monimuotoisuuden väheneminen ovat kaikki ristiriidassa kestävyuden kanssa.

3 Kestävän kehityksen osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Suomalaisissa opetussuunnitelmissa kestävästä kehityksestä on puhuttu kestävä kehityksen kasvatuksena 2000-luvun alkupuolelta lähtien (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani 2020, 15). Kestävän kehityksen osa-alueita on eritelty ja määritelty Opetushallituksen toimesta Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Kestävä kehitys ja kestävä elämäntapa määritellään varhaiskasvatuksen keskeisenä arvona. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan kaikessa toiminnassa huomioidaan kestävä elämäntavan välttämättömyys (Opetushallitus 2022, 33). Varhaiskasvatuksessa luodaan perustaa elinikäiselle oppimiselle ja halulle kehittyä sekä integroitua yhteiskuntaan. Varhaislapsuudessa vahvat ja onnistuneet oppimiskokemukset vaikuttavat merkittävästi myöhempään oppimiseen ja uusien asioiden omaksumiseen. Varhaislapsuudessa luodaan myös perusta ajatusmalleille ja toimintatavoille. Tästä syystä laadukas varhaiskasvatus toimii kestävä kehityksen ja tulevaisuuden peruspilarina ja tärkeänä edistäjänä. (Parikka-Nihti 2011, 15.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostetaan esiin kohta varhaiskasvatuslaista (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 3 §), jossa määritellään, että varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen (Opetushallitus 2022, 18).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista on lisäksi poimittavissa kestävä kehityksen ja elämäntavan kannalta keskeisiä termejä ja teemoja, joiden kautta kestävä kehityksen arvopohjaa tulee toteuttaa. Termit ja niitä selittävät teoriat ja aiemmat tutkimukset kytkeytyvät kaikki toisiinsa, yhdistäen eri osa-alueiksi poimitut osat kestävä kehityksen kokonaisuudeksi.

3.1 Ekososiaalinen sivistyskäsitte

Varhaiskasvatusta ohjaa ja sen arvopohjaa määrittää ekososiaalinen sivistyskäsitte. Ekososiaalisen sivistyskäsitteyksen mukaan ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle. (Opetushallitus 2022, 23.) Peruskoulua ohjaavassa Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa ekososiaalinen sivistyskäsitte kuvataan siten, että ihminen on osa luontoa ja täysin riippuvainen ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Tämän ymmärtäminen nähdään keskeisenä osana ihmisenä kasvua. (Opetushallitus 2014, 16.)

Kasvatustieteilijä Johann Friedrich Herbart (1776-1841) kiinnitti sivistyskäsitystä pedagogiikkaan ja kasvatukseen edeltäjiään systemaattisemmin. Herbart toi esiin ajatusta, jossa ihmisen sivistyksellisyydellä, eli ihmisen kyvyllä muovata omia ajatusmallejaan ja -oppejaan pedagogiikan seurauksena, varataan tilaa kasvatukselle. Herbart ei kuitenkaan teoriassaan määritellyt tarkemmin sivistystä käsitteenä. (Siljander 2000).

Suomen kielessä sivistyksellä viitataan yksilön henkiseen kehittyneisyyteen, olemukseen, käytöstapoihin tai kansalliseen kulttuuriin. Tämän lisäksi sivistykseen liitetään yleensä avarakatseisuus ja taito asettua toisen ihmisen asemaan. Sivistyneen ihmisen on ominaista kyetä avaamaan sellaisia uusia näkökulmia elämään, jotka vahvistavat tuntua elämän merkityksellisyydestä. (Salonen & Bardy 2015, 5.)

Salonen ja Bardy (2015, 6) muotoilevat ekososiaalista sivistyskäsitystä sen suuren kysymyksen pohjalta, millainen sivistyskäsitys voisi säilyttää nykyiset ihmisten toimintamahdollisuudet tukien niiden laajentumista siten, että tulevilla sukupolvilla olisi samat vapaudet ja mahdollisuudet kuin meillä nykyhetkessä. Ekososiaalinen sivistyskäsitys toimii Suomessa opetussuunnitelmien arvopohjan perustana, mutta ekososiaalinen kasvatukseen käsitteen alla hukkuu usein ympäristökasvatuksen ja etenkin vain luontosuhdetta tukevan kasvatuksen alle. Ekososiaalisella kasvatuksella pyritään kasvatuksen keinoin tukemaan ekososiaalisen sivistyskäsitteen mukaista maailmankuvaa. (Keto, Foster, Salonen & Värri 2022, 50.) Ekososiaalisen sivistyskäsitteen keskeisimmät maailmanhahmottamisen teemat ovat ekologisten kysymysten ensisijaisuus, joustamattomuus ihmisoikeuksissa sekä vakaan talouden vaaliminen. Ihmisoikeuksien joustamattomuudella tarkoitetaan sitä, että ekososiaalisen sivistyskäsitteen mukaan ihmisoikeuksista ei voida joustaa tai neuvotella minkään muun edun varjolla. Kaikki edeltävät teemat tulee toteuttaa planetaaristen rajojen eli maapallon kestävyys rajoissa. Ekososiaalisen sivistyskäsitteen mukaisen kasvatuksen tärkeimmät tavoitteet ovat ekologinen kestävyys ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. (Salonen & Bardy, 7.)

Keto ym. (2022, 52) nostaa ekososiaalisen sivistyskäsitteen ja kasvatuksen tärkeimmiksi huomioiksi ymmärryksen siitä, että ihminen on osa kaikkea elävää luontoa ja se ihmistä. Tätä ymmärrystä tulee tukea aistikeinoin ja -kokemuksin. Lisäksi on tärkeää ymmärtää, että ihmisen yhteisö ei koostu vain ihmisistä, vaan kaikesta elollisesta luonnosta.

Ekososiaalisen sivistyskasvatuksen ja -kasvatuksen mukaisesti varhaiskasvatuksessa tulee huomioida lapsen osallisuus myönteisiin ekososiaalisesti kestäviin vuorovaikutustaitojen harjoitteisiin. Tällaisia ovat muun muassa empatiakyvyn harjoittelu ja sen laajentaminen koskemaan muuta luontoa sekä kunnioitus ympäröivää luontoa ja muita eläimiä, myös ihmisiä, kohtaan. (Keto ym. 2022, 52.) Värrin (2018, 107) painottaa lisäksi, että lapsen ruumiillisistaistimellinen, eli kokemuksellinen vuorovaikutus myötätunnon kehittymisen ja ei-inhimillisen luonnon välillä kehittyy varhaisessa vaiheessa. Tämä on ekososiaaliseen sivistyskasvatukseen kasvamisen kannalta oleellinen huomio varhaiskasvattajille.

3.2 Aktiivinen kansalaisuus ja osallistuminen

Kestävän kehityksen toteutuminen ja sen edistäminen vaatii osallisuutta ja sitoutumista. Sosiaaliseen kehittymiseen ja normien muodostumiseen vaikuttavat kaikki yhteisön ja yhteiskunnan jäsenet. Tästä syystä demokratian periaatteet, kuten vaikutus- ja päätätämekanismit tulisi opetella jo lapsena. Tätä tulee harjoitella oman mielipiteen ilmaisun kautta sekä muiden mielipiteiden huomioonottamisella. Lisäksi lasten tulee harjoitella toisten kunnioitusta yksilöinä ja ihmisinä, yhteistoimintaa, reflektointia ja osallistumista. Tätä tuetaan antamalla lapselle aktiivinen rooli ja osa päivittäisissä toiminnoissa leikin ja toiminnan suunnitteluun osallistumisen kautta. (Reunamo & Suomela 2013, 93.) Lasten arvostava kohtaaminen ja heidän ajatustensa kuuntelu sekä aloitteisiin vastaaminen vahvistavat osaltaan lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja (Opetushallitus 2022, 27).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tukevat Reunamon ja Suomelan (2013, 93) kertomaa lisäksi, että lasten oikeuksiin kuuluu kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten yksilöllisiä taitoja ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa luottamiseen. (Opetushallitus 2022, 27.)

Itsemääräämisteorian mukaan ihmisellä on tarve tuntea itsensä autonomiseksi, päteväksi ja muiden joukkoon kuuluvaksi (Lonka 2015, 169). Itsemääräämisteorian kehittäjät Richard M. Ryan ja Edward L. Deci painottavat teoriassaan, että ihminen voi olla eri tavoin ulkoisesti ja sisäisesti motivoitunut. Motivoituminen koetaan tärkeäksi, sillä se auttaa yksilöä laadukkaassa oppimisessa. (Nurmi 2013, 549.)

Itsemääräämisteoria avustaa varhaiskasvatuksen henkilökuntaa suunnittelemaan toimintaa ja pedagogisia käytänteitä. Lapsen tuntiessa, että hän saa osallistua ratkaisuihin ja päätöksentekoon itse ja yhdessä muiden kanssa, tuetaan hänen toimintaansa aktiivisena kansalaisena ja osallistujana.

3.3 Ympäristökasvatus

Opetushallituksen (2022, 49) mukaan ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta sekä vastuullista toimimista ympäristössä, ohjaten heitä kohti kestävämpää elämäntapaa harjoittaen siinä tarvittavia taitoja. Tällaisiksi käytännön taidoiksi Opetushallitus määrittelee esimerkiksi roskaamattoman retkeilyn, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opetteluun, ruokailuun liittyvän vastuullisuuden, energian säästämisen sekä jätteiden vähentämisen esimerkiksi kierrätyksen, korjaamisen ja uusiokäytön avulla.

Useimmille ympäristökasvatuksen malleille on yhteistä oppijan merkittävät elämäkokemukset, arvot ja asenteet sekä ympäristöön liittyvä tieto, taito, toimintahalu ja tunteet (Cantell, Aarnio-Linnavuori & Tani 2020, 113). John Deweyn näkemysten mukaan lapset oppivat parhaiten tekemisen ja kokemusten kautta. Dewey painotti erityisesti ulkona oppimisen merkitystä, yli opetussuunnitelmien ja oppiainerajojen, sillä hänen mukaansa ulkona tapahtuva oppiminen oli johdonmukaisesti lapsilähtoisempää sisällä tapahtuvan oppimisen ollessa koulu- ja opettajajohtoista. Dewey painotti oman kokemuksen ja lapsen mielenkiinnon merkitystä oppimiskokemuksissa. (Quay & Seaman 2013, 5–8.)

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa tulisikin painottaa lasten omien kokemusten kerryttämistä luonnon ja sen monimuotoisuuden huomioinnissa ja siihen tutustumisessa. Saadessaan omaa ensikäden kokemusta luonnossa toimimisesta ja sen suojelusta, luodaan pohjaa lapsen tulevalle toiminnalle ympäristön puolesta yhteiskunnan jäsenenä.

3.4 Ympäristötietoisuuden tukeminen

Ympäristöä voidaan käsitteenä tarkastella laajemmin kuin lähiympäristön näkökulmasta (Cantell ym. 2020, 34). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. Näin ollen luonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä. (Opetushallitus 2022, 49.) Ympäristötietoisuus on hyvin kytköksissä ympäristökasvatukseen osa-alueena.

Joy A. Palmerin (1998) esittelemässä puumallissa havainnollistetaan ympäristökasvatuksen eri ulottuvuuksia ja niiden välisiä suhteita kolmen pääosan avulla. Palmer havainnollistaa ympäristökasvatusta ja -tietoisuutta juurien, rungon ja oksien kautta. Hänen mallissaan juuret kuvaavat yksilön aikaisempia kokemuksia, tietoa ja arvoja, jotka perustavat yksilön ympäristötietoisuuden ja oppimisen pohjan.

Runko kuvastaa nykytilannetta pitäen sisällän opetussuunnitelmissa ja laissa määritellyt ympäristökasvatuksen tavoitteet ja strategiat ympäristökasvatuksen toteutumiseksi. Oksat kuvaavat puolestaan oppimisen ja kasvatuksen erilaisia ulottuvuuksia. Erilaisiin ulottuvuuksiin liittyvät niin erilaiset oppimisympäristöt kuin opettajien rooli ja oppijan oma aktiivisuus. (Cantell & Koskinen 2004, 68–69.)

Ihmisen aikaisemmat kokemukset muovaavat hänen ympäristökäsitystään, arvoja ja asenteita ja toimintahalukkuuttaan (Cantell ym. 2020, 58, 88–92), kuten myös Palmerin mallissa kuvataan. Ympäristötietoisuuden tukemisessa varhaiskasvatuksessa tulee henkilöstön ottaa siis huomioon myös lapsen taustat ja aiemmat kokemukset sekä kosketuksen ympäristöön. Vieraantuneisuus luonnosta tai välinpitämättömät ajatusmallit aiemmista ympäristöistä ja kokemuksista, kuten kotoa, vaikuttavat lapsen haluun ja kykyyn vastaanottaa ympäristötietoisuutta tukevia toiminta- ja ajatusmalleja.

3.5 Ihmisen kunnioitus ja tasa-arvo

Tasa-arvolla tarkoitetaan kaikkien ihmisten yhtäläistä arvoa yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä (Kielitoimisto 2024). Tasa-arvoa voidaan lähestyä useista eri näkökulmista, kuten taloudellisen, hyvinvoinnin tai resurssien ja mahdollisuuksien näkökulmasta (Arneson 2021). Opetushallituksen (2022) mukaan varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostetaan tasa-arvokasvatuksen rinnalle myös ihmisen kunnioitus ja oikeus siihen. Ihmisen ja ihmisyyden kunnioitus on tärkeä osa tasa-arvokasvatusta.

Varhaiskasvatuksessa henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys hyvinvointiin, oikeudenmukaisuuteen, tasa-arvoon ja rauhaan. Lapsia ohjataan toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostetaan lisäksi esiin yhteiskunnan ongelmakohtina rasismi, kiusaaminen ja väkivalta. Näitä ei varhaiskasvatuksessa tule hyväksyä keneltäkään missään muodossa. (Opetushallitus 2022, 23.)

3.6 Kulttuurisesti kestävä toiminta

Kulttuurisella kestävyydellä tarkoitetaan sitä, että kulttuuristen ryhmien moninaisuutta on tuettava sekä ylläpidettävä. Tämän lisäksi arvoa on annettava kulttuuriperinteille ja traditioille. Kulttuuri nivoutuu kaikkeen olemiseen ja elämiseen, ihmisten uskomuksiin, käyttäytymiseen ja toimimiseen. Päämäärät ja yhteiset sitoutumukset rakentuvat tapojen, identiteettien ja arvojen tunnistamisen kautta. Kulttuurisesti kestävää toimintaa tulee toteuttaa, sillä ihmisluonto toteuttaa itseään kulttuurisin keinoin päinvastoin kuin muut elävät olennot. (Lutvik & Liepina 2007, 11–12.)

Reunamo ja Suomela (2013, 93) toteavat julkaisussaan varhaiskasvatuksessa olevan olennaisinta tutustuttaa lapset peruslähtökohtiin, ympäristöilmiöihin, vastuisiin ja osallistumiseen. Tämä toteutuu varhaiskasvatuksessa vallitsevan kulttuurin ja sosiaalisten normien kautta tapahtuvana toimintana ja leikkeinä, joissa lapsille opetetaan myötätuntoa ja empatiaa kaikkea elävää kohtaan, harjoitellaan ympäristöilmiöitä ja -osallisuutta.

4 Tutkimuskysymys ja -menetelmä

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, joka toteutettiin kyselymenetelmällä. Lähtökohtaisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 161) mukaan kuvaamaan todellista elämää ja tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrkimys löytää tai paljastaa tosiasioita sen sijaan, että pyrittäisiin todentamaan jo olemassa olevia totuudenmukaisia väittämiä. Hirsjärven ym. (2009, 164) ilmaisemia kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä on näkyvissä myös tässä tutkimuksessa: ihmisiä suositaan tiedonkeruun instrumenttina kyselyn kautta, tutkimuksessa aineisto koostetaan luonnollisista ja todellisista tapahtumista tiimityöskentelyä ja varhaiskasvatusta reflektoiden ja kohdejoukko on valittu tarkoituksenmukaisesti varhaiskasvatuksen henkilöstöön satunnaisotoksen sijaan.

Tässä tutkimuksessa käsitellään kestävästä kehitystä erityisesti varhaiskasvatuksen näkökulmasta sekä kestävästä kehityksen ja elämäntavan toteutumista varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa ei keskitytä yksittäisiin toimintahetkiin tai -suunnitelmiin, vaan kestävästä kehityksen toteutumista pyritään tarkastelemaan kokonaisvaltaisen toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi tuloksia tarkastellaan myös fenomenologisen eli ihmisen oman kokemuksen näkökulman (Laine 2001, 27) kautta.

Tutkimuskysymyksenäni toimii:

1. Miten kestävä kehitys toteutuu varhaiskasvatuksessa työntekijöiden kokemuksen mukaan heidän tiiminsä toiminnassa?
2. Mitä kestävä kehitys tarkoittaa varhaiskasvatuksessa?

Tutkimuskysymyksieni avulla lähdin pohtimaan, miten niinkin laaja käsite kuin kestävä kehitys rajataan valitsemassani ympäristössä ja kontekstissa tutkittavaksi. Tutkimuksessa rajattiin tarkoitamaan kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa edellä esiteltyihin termeihin Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2022) avulla.

4.1 Aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin lomakekyselyä, jossa kyselylomake (liite 1) jaettiin Satakunnan alueen varhaiskasvatustyöyksiköihin sähköpostijakelun kautta. Sähköpostiviesti lähetettiin Satakunnan kuntien varhaiskasvatuspäälliköille tai kunnan yksittäisen päiväkodin johtajalle. Sähköpostiviestissä varhaiskasvatuspäälliköitä tai päiväkodin johtajia pyydettiin välittämään kysely edelleen oman yksikkönsä työntekijöille. Kysely avattiin 26.8.2024 ja kysely sulkeutui 15.9.2024. Kyselyyn vastasi yhteensä 67 varhaiskasvatuksen työntekijää. Työntekijöiden roolia kysyttiin kyselyssä tutkimustulosten pohdintaa varten, mutta pelkkiä tuloksia raportoidessa henkilön työnkuva ei ole olennainen.

Aineisto kerättiin anonymisti ja ilman vastaajan henkilötietoja, kuten ikää tai sukupuolta, sillä ne eivät olleet tutkimuksen kannalta oleellista tietoa. Henkilötiedot, joita aineistossa kysyttiin, olivat vastaajan ammatti sekä lapsiryhmän ikäjakauma, jossa vastaaja työskentelee. Nämä henkilötiedot kysyttiin, jotta aineistosta olisi nähtävissä rajoittuuko vastausten jakauma johonkin tiettyyn varhaiskasvatuksen ammattiryhmään tai lasten ikäjakaumaan. Kysely pyrittiin koostamaan neutraalia kieltä käyttäen, jotta väärinkäsitykset olisivat mahdollisimman vähäisiä (Valli 2018, 95).

Tässä tutkimuksessa käytettiin harkinnanvaraista aineistonkeruuta eliittiotannalla. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 86) määrittelevät, että eliittiotannassa tutkimuksen perusjoukko voi olla pieni tai suuri, mutta tutkimuksen tiedonantajiksi valitaan vain sellaiset henkilöt, joilta oletetaan saavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tässä tutkimuksessa tämän valinnan kriteerinä oli työskentely Satakunnan alueen varhaiskasvatuksessa siellä tapahtuvan toiminnan arvioimiseksi.

Kyselyyn vastasi 67 henkilöä. Vastaajista 37 vastasi työskentelevänsä varhaiskasvatuksen opettajana ja 30 varhaiskasvatuksen lastenhoitajana. Kyselyyn ei vastannut yksikään varhaiskasvatuksen sosionomi tai ryhmäavustaja. Vastaajista 14 kertoi työskentelevänsä alle 3-vuotiaiden ryhmässä, 29 yli 3-vuotiaiden ryhmässä ja 12 esiopetuksessa. Sisaryhmässä, eli 1-6-vuotiaiden lasten ryhmässä ilmoitti työskentelevänsä 10 vastaajaa. Yli kolmevuotiaiden, mutta alle esikouluikäisten lasten ryhmissä työskentelevien henkilöiden vastausprosentti oli siis suurin.

4.2 Aineiston analysointi

Tutkimuksen analysoinnissa käytettiin teorialähtöistä analyysimallia, jossa tutkittava ilmiö määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti ja aineiston analyysia ohjaa aikaisemman tiedon perusteella saatu kehys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97). Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysi muodostetaan teorialähtöisesti eli deduktiivisesti, jolloin aineiston analyysin luokittelu perustuu aikaisempaan viitekehukseen. Aikaisempi viitekehys voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.)

Tässä tutkimuksessa analyysiyksiköt eli teemat muodostuivat tutkimuksen teoriaosuudesta. Teemojen muodostamisessa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tämän tutkimuksen teemat saatiin tulkitsemalla ja rajaamalla kestävän kehityksen käsitettä ja tiedolla siitä, mitä kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa tarkoittaa. Aineiston analyysi aloitettiin purkamalla aineisto teemoihin keskittymällä ja tarkastelemalla tuloksia keskiarvojen sekä yksittäisten vastausten hajonnan perusteella.

Aineistosta kerättiin Webropol-kyselyn antamat keskiarvolukemat osa-alueiden kokonaisuuksista, jotta niiden kokonaisvaltaista toteutumista voidaan tarkastella. Keskiarvojen jälkeen kokosin Excel-taulukkoon yksittäiset vastaukset, joka tekee yksittäisten vastausten havainnoinnista lukijalle helpompaa. Kirjattuani tutkimustulokset teksti- ja taulukkomuotoon, aloin kirjoittamaan pohdintaan johtopäätöksiä aikaisemman teorian ja tutkimustulosten vuoropuhelua hyödyntäen.

4.3 Eettisyys ja luotettavuus

Etiikan näkökulmasta empiirisessä tutkimuksessa tulee pitää huolta siitä, että yksittäistä henkilöä ei tunnisteta tutkimuksessa ja tutkimuksen tulee noudattaa hyviä tieteellisiä käytänteitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 22, 133). Kyselyssä on kerätty vain edellä esitetyt henkilötiedot, joiden avulla pyritään havainnoimaan tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja ilman yksittäisen henkilön tunnistamismahdollisuutta. Tutkimuksessa on noudatettu hyviä tieteellisiä käytänteitä esimerkiksi käyttämällä eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus-, ja arviointimenetelmiä.

Luotettavuutta tarkasteltaessa kyselymenetelmä luo omat haasteensa, sillä kyselylomakkeessa oletus on, että vastaajat kykenevät ja osaavat ilmaista itseään haluamallaan tavalla.

Kyselyvastauksissa haastattelija eli kyselyn tekijä ei voi myöskään pyytää tarkentamaan vastausta tai selventää kysymystä tai ilmaisua. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75.) Tässä tutkimuksessa kyselylomakkeeseen eriteltyjä termejä ei ole erikseen avattu, vaan kysely on tehty sen oletuksen pohjalta, että jokainen varhaiskasvatuksessa työskentelevä henkilö on lukenut Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) ja ymmärtänyt lukemansa. Tämän kyselyn tutkimustuloksia ei voida siis pitää sellaisenaan täysin luotettavana mittarina kestävän kehityksen toteutumiseksi varhaiskasvatuksessa, sillä ei voida taata, että jokainen vastaaja on todella ymmärtänyt esimerkiksi osa-alueiksi eriteltyt termit samalla tavalla.

Aineiston koon ei yleisesti ajatella olevan merkitsevä opinnäytetyössä, aineiston koon ollessa pääsääntöisesti pieni tai vähäinen. Laadullisessa tutkimuksessa ei myöskään pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan kuvaamaan tai ymmärtämään jotakin ilmiötä tai toimintaa. Tästä syystä laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät mahdollisimman paljon tutkittavasta ilmiöstä tai heillä on asiasta kokemusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.)

5 Tutkimustulokset

Tutkimustulokset esitellään purkamalla tutkimuksen aineiston kysymykset kappaleisiin, jotka sisältävät tutkimuskysymyksen ja vastaukset aineiston pohjalta. Aikaisempaa tutkimustietoa kestäväen kehityksen toteutumisesta suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ei juurikaan ole, vaan aikaisemmat tutkimukset keskittyvät kestäväen kehitykseen yleisellä tai rakenteellisella tasolla.

5.1 Kestäväen kehityksen osa-alueiden toteutuminen tiimien toiminnassa

Kyselyn ensimmäisessä osassa vastaajia pyydettiin arvioimaan kestäväen kehityksen eri osa-alueiden toteutumista oman tiiminsä työskentelyssä menneellä toimintakaudella Likert-asteikolla. Likert-asteikko on yksi menetelmä, jota voidaan käyttää asenteiden mittaamiseen (Valli 2018, 107). Tässä tutkimuksen osiossa asteikossa numero yksi tarkoitti ”ei toteutunut laisinkaan” ja numero kymmenen tarkoitti ”toteutui erittäin hyvin”. Kyselytuloksien arvioitavien osioiden yksittäiset vastauslukemat Likert-asteikolla on esitelty taulukossa 1.

Taulukko 1. Kyselyn ensimmäisen osion tulokset.

Arvioitavien osioiden yksittäiset vastauslukemat Likert-asteikolla

Arvioitavien osioiden yksittäiset vastauslukemat Likert-asteikolla	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ekososiaalisen sivistyskasvatuksen tukeminen	—	1	2	1	9	9	19	18	7	1
Aktiivinen kansalaisuus ja osallisuus	—	—	—	5	5	9	13	20	12	3
Ympäristötietoisuuden tukeminen	—	1	1	—	1	6	7	21	21	9
Ympäristökasvatus	—	—	—	—	—	7	6	21	21	12
Ihmisten kunnioitus ja tasa-arvo	—	—	—	—	1	—	3	13	26	24
Kulttuurillisesti kestäväen toiminnan tukeminen	—	1	—	1	2	10	15	22	14	2

Keskiarvoa tarkasteltaessa heikoimmin toteutuneeksi osa-alueeksi arvioitiin ekososiaalisen sivistyskäsityksen tukeminen, jonka keskiarvo numeraalisesti arvioituna oli 6,9. Toiseksi heikoiten arvioitiin toteutuneen kulttuurisesti kestävä toiminnan harjoituksen ja tukemisen osa-alueen, sen keskiarvon olleen numeraalisesti arvioituna 7,5. Parhaiten toteutuneeksi osa-alueeksi arvioitiin ihmisten kunnioituksen ja tasa-arvon tukeminen sen keskiarvon ollessa numeraalisesti 9,0. Aktiivisen kansalaisuuden ja osallistumisen tukemisen ja harjoittelun toteutumisen osa-alue arvioitiin numeraalisesti 7,3. Ympäristökasvatuksen ja ympäristötietoisuuden tukemisen osa-alueet arvioitiin hyvin lähelle toisiaan, ensimmäisen numeraalisen keskiarvon olleen 8,4 ja toisen 8,1.

5.2 Vastauksiin vaikuttaminen

Kyselyn toisessa osiossa vastaajia pyydettiin arvioimaan, vaikuttiko jokin heidän edellä antamiinsa vastauksiin ja arvioihin. Vastaajia pyydettiin kertomaan muusta vastaukseensa vaikuttaneesta asiasta avoimen vastausruudun kautta valmiiden väittämien lisäksi. Avoimen vastausruudun kautta esiin nostettiin myönteisesti vastauksiin vaikuttaneen oman ryhmän opettajien kestävä kehityksen mukaiseen toimintaan suuntautuneet pedagogiset valmiudet, yhteisöllinen ja lämmin tiimihenki ja toiminnansuunnittelu sekä asioiden tärkeyden huomiointi nykyhetken vaatimalla vakavuudella.

Negatiivisesti vastauksiin kerrottiin vaikuttaneen lasten ikäjakaumat etenkin alle kolmevuotiailla, sekä ajan riittämättömyyden etenkin suunnittelutyössä. Jälkimmäinen koettiin haasteena myös kestävä kehityksen laajan määritelmän puolesta ja etenkin kestävä kehityksen mukaisen arjen luominen käytettävissä olevan ajan puitteissa koettiin haasteeksi.

Avoimen vastausruudun lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan valmiiden väittämien avulla Likert-asteikkoa käyttäen sitä, vaikuttiko jokin annetuista väittämistä heidän ensimmäisen osion vastauksiinsa. Tässä tutkimuksen osiossa asteikossa numero nolla tarkoitti ”ei vaikuttanut lainkaan” ja numero kymmenen tarkoitti ”vaikutti erittäin paljon”. Väittäminä kyselyssä oli epätietoisuus ryhmän opettajan pedagogisista ratkaisuksista sekä oma syvällisempi tietämykseni kestävä kehityksen kasvatuksesta.

Väittämien keskiarvoa tarkasteltaessa epätietoisuutta ryhmän opettajan pedagogisista ratkaisuksista ei pidetty suuresti vastauksiin vaikuttaneena, keskiarvon ollessa numeraalisesti arvioituna 2,5. Oman syvällisemmän tietämyksen kestävä kehityksen kasvatuksesta koettiin vaikuttaneen vastauksiin jonkin verran, keskiarvon olleen numeraalisesti arvioituna 5,6.

Väittämien keskiarvot olivat siis edellä kuvatun mukaisesti pienet. Yksittäisissä vastauksissa (taulukko 2) hajonta oli kuitenkin melko suurta kummassakin väittämässä.

Taulukko 2. Kyselyn toisen osion tulokset.

Arvioitavien osioiden yksittäiset vastauslukemat Likert-asteikolla	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Epätietoisuus ryhmän opettajan pedagogisista ratkaisuksista.	24	10	6	9	1	5	3	2	5	0	2
Oma syväällisempi tietämykseni kestävän kehityksen kasvatuksesta	8	1	4	4	4	10	4	12	9	5	6

Kyselyn lopussa kolmannessa osiossa esitettiin seuraavat kolme väittämää mahdollisina työvälineinä kestävän kasvatuksen ja elämäntavan tukemiseksi varhaiskasvatuksessa: lisäkoulutus aiheesta, valmiit materiaalit eri ikäryhmille suunniteltuina sekä kaupunkien tai kuntien selkeät yhteiset linjaukset ja strategiat. Tässä tutkimuksen osiossa asteikolla numero nolla tarkoitti "en kokisi lainkaan hyödylliseksi" ja numero 10 "kokisin erittäin hyödylliseksi".

Taulukko 3. Kyselyn kolmannen osion tulokset.

Arvioitavien osioiden yksittäiset vastauslukemat Likert-asteikolla	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Lisäkoulutuksen aiheesta	—	—	—	1	—	3	8	14	12	8	21
Valmiit materiaalit eri ikäryhmille suunniteltuina	—	—	—	1	1	—	1	5	14	12	33
Kaupunkien tai kuntien selkeät yhteiset linjaukset ja strategiat	—	—	—	1	—	2	3	—	18	19	24

Lisäksi vastaajille annettiin mahdollisuus vapaaseen vastaukseen, johon ei kuitenkaan annettu yhtäkään vastausta. Likert-asteikolla arvioitujen osa-alueiden keskiarvoja tarkasteltaessa nähdään, että numeraalisesti keskiarvot ovat korkeita, joten suurin osa kokisi annettujen väittämien asiat erittäin hyödyllisinä. Aiheen lisäkoulutuksesta keskiarvo oli numeraalisesti 8,1, valmiit materiaalit eri ikäryhmille suunniteltuina 8,9 ja kaupunkien tai kuntien selkeät yhteiset linjaukset ja strategiat 8,7. Hyödyllisimmäksi koettiin siis valmiiden materiaalin saatavuus ikätasoisesti.

6 Pohdinta

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kestävän kehityksen toteutumista varhaiskasvatuksessa. Tutkimustulosten keskiarvoja tarkasteltaessa voidaan tehdä johtopäätös, että varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemusten mukaan kestävä kehitys toteutuu ainakin Satakunnan alueella hyvin. Keskiarvot olivat kaikissa osa-alueissa yli puolen välin arviointiasteikolla sijoittuen numeraalisesti välille 6,9–9,0, kymmenen tarkoittaessa erittäin hyvin toteutumista. Tutkimustulosten luotettavuutta tarkastellessa tulee ottaa huomioon, onko kyselyssä esitetyt termit ymmärretty samalla tavalla vai onko niissä ilmennyt edellä kuvattua tulkinnanvaraisuutta tai ristiriitaisuutta. Tämän tutkimuksen tuloksiin on suurella todennäköisyydellä vaikuttanut vastaajan ymmärrys ja käsitys eritellyn osa-alueen termin määritelmästä vastaajan pohtiessa sen osa-alueen toteutumista edeltäneellä toimintakaudella. Esimerkiksi heikoiten toteutuneeksi osa-alueeksi todettu ekososiaalinen sivistyskäsitelmä lienee terminä vieraampi, kuin esimerkiksi ympäristökasvatus.

Taulukossa 1 kuvatut yksittäisten vastauksien lukemat koskien kestävän kehityksen eri osa-alueiden toteutumista osoittavatkin, että vastaajat olivat etenkin ympäristötietoisuuden tukemisen ja ympäristökasvatuksen toteutumisen suhteen vahvasti samaa mieltä, vastausten hajonnan ollen pientä. Termien samankaltaisuus ja tiivis kytkös selittää osin tätä tulosta. Kestävän kehityksen kasvatusta, jota Varhaiskasvatussuunnitelman perusteetkin (2022) käyttävät terminä arvopohjan ja velvoitteiden kuvaamisessa, onkin kritisoitu terminä niin yläkäsitteenä kuin sisällöltäänkin. Kriitikissä korostuu etenkin termien samankaltaisuus, ristiriitaisuus ja tulkinnanvaraisuus. (Cantell ym. 2020, 15.)

Kasvatusta ja opetusta tarkastellessa kestävä kehitys saattaa jäädä muista oppimisen osa-alueista irralliseksi osioksi sen sijaan, että kestävän kehityksen mukaista arvomaailmaa ja kasvatusta opetettaisiin kokonaisvaltaisesti osana arkea ja muita oppimiskokonaisuuksia. Parikka-Nihti (2011, 8) ilmaisee yleisen ajatuksen olevan, että aihe on vaikea ja vieras käsitellä ja toteuttaa etenkin pienten lasten kanssa. Kestävän kehityksen tehokkaaseen opetukseen ja sen mukaiseen kasvatukseen luo haasteensa myös se, että kotoa saatu tieto ja esimerkit toiminnasta luovat pohjaa ajattelulle (Cantell ym. 2020, 143).

Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittavat, että kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna Satakunnan alueen varhaiskasvatuksen henkilöstö kokee onnistuneensa nivomaan kestävä kehityksen osa-alueet osaksi arkea ja toimintakautta. Tätä selittää osaltaan vallallaan oleva keskustelukulttuuri, jossa esimerkiksi tunnetaitoja painotetaan. Tutkimustuloksissa parhaiten toteutunut oppimisen osa-alue, ihmisen kunnioitus ja tasa-arvo, onkin tiukasti liitännäinen tunnetaitoihin ja sosiaalisten taitojen oppimiseen.

Tutkimuksen tuloksissa näkyi keskiarvallisesti, että vastaajien vastauksiin osa-alueiden toteutumisen osalta ei vaikuttanut merkittävästi tutkimuksen kyselyssä esitetyt väittämät. Taulukossa 2 on kuitenkin nähtävissä, että yksittäisissä vastauksissa esiintyy jonkin verran hajontaa. Epätietoisuus opettajan pedagogisista ratkaisuista osa-alueita arvioitaessa on olennainen huomio, sillä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) varhaiskasvatuksen opettaja on määritelty tiimensä pedagogiikasta vastuussa olevaksi henkilöksi. Tutkimuksen vastanneista hieman alle puolet, kolmekymmentä kolmestakymmenestäseitsemästä, kertoi työskentelevänsä varhaiskasvatuksen lastenhoitajana. Tämä huomioiden kysymyksen keskiarvo ei luultavasti vastaa varhaiskasvatuksen lastenhoitajien kokemusta olettaen, että kyselyyn vastannut varhaiskasvatuksen opettaja on tietoinen omista pedagogisista ratkaisuistaan. Parikka-Nihti (2011, 13) nostaa esiin kaikkien varhaiskasvattajien vastuun huolehtia kestävästä tulevaisuudesta ja tämän myötä valmiudet toimia työssään siten, että varhaiskasvattaja osaa opettaa ja kasvattaa lasta kohti kestävä kehityksen mukaista elinikäistä oppimista. Ilman opettajan pedagogista tukea ja suunnittelua tämä ei kuitenkaan välttämättä toteudu.

Tämän tutkimuksen aihe on tärkeä, sillä ekokriisin aikakaudella jokaisen sukupolven tulee osaltaan toimia ympäristön ja ekologisen maailman hyväksi (mm. Värri 2018; Keto ym. 2022). Ympäristökansalaisuuteen kasvaminen edellyttää, että lapset saavat olla aktiivisia kansalaisia nyt vasta aikuisuuden sijaan. Ympäristökansalaisella tarkoitetaan aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamista, jossa huolenpidon piiriin kuuluu luonto, muut ihmiset ja tulevat sukupolvet. (Cantell ym. 2020, 209–212). Ympäristökansalaisuuteen kasvattaminen kulkee käsikädessä ekososiaalisen sivistyskäsitykseen kasvattamisen kanssa ja on näkökantana pedagoginen mahdollisuus jo pienempienkin lasten kanssa työskentelevälle.

Opettajankoulutuksessa tulisikin painottaa näitä kestävä kehityksen keskeisiä osa-alueita ja ymmärrystä siitä, kuinka varhaislapsuudessa luotu pohja vaikuttaa pitkälle aikuisuuteen.

Opettajan omat tuntemukset saattavat vaikuttaa vahvasti niin positiivisesti kuin negatiivisestikin hänen pedagogiseen lähestymiseensä ja suhtautumiseensa kestäväen kehityksen osalta (Cantell ym. 2020, 194–195).

Tutkimuksen jatkotutkimuksena voitaisiinkin tarkastella lisää käytännön toimia ja keinoja, joilla käsitellä varhaiskasvatuksessa kestäväen kehityksen teemoja ja sitä, millä keinoin ekososiaalista sivistyskäsitettä todella tuetaan osaksi lapsen omaksumaa arvomaailmaa. Ilman muutoksia tuleville sukupolville ei jää mahdollisuutta samanlaiseen elintasoon mihin olemme nykyhetkessä tottuneet (Salonen & Bardy 2015, 5). Tutkimusta voitaisiin hyödyntää myös peruskoulun puolella, sillä kasvatuksessa ja opetuksessa tärkeää on jatkumo ja toisto. Tutkimustuloksissa näkyi, että valmiit materiaalit ikätasoisesti suunniteltuina koettaisiin hyödylliseksi. Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin lisäksi kehittää jo olemassa olevien materiaalien tueksi lisää materiaalia, jota voisi esimerkiksi kohdentaa heikoiten toteutuneiden osa-alueiden pedagogiikan tueksi.

Lähteet

- Arsenon, R. 2001. Equality. USA: Stanford University.
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori E. & Tani S. 2020. Ympäristökasvatus. Kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Quay, John. & Seaman, Jayson. 2013. John Dewey and Education Outdoors: Making Sense of the 'Educational Situation' through more than a Century of Progressive Reforms. Rotterdam: Sense Publishers.
- Hirsjärvi S., Remes, P. & Sajavaara P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkanen, M. 2009. Kestävän kehityksen indikaattorit arvioinnin ja seurannan apuna. Teoksessa A. Virtanen & ja T. Kaivola (toim.). Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa. Kehittämisen seurannan tietopohja. Opetusministeriön julkaisuja 2009:56.
- Keto, S., Foster, R., Pulkki, J., Salonen, A. & Värri, V-M. 2022. Ekososiaalinen kasvatus – Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeeninajan haasteeseen. Kasvatus & Aika (3) 2022, 49–69.
- Jutvik, G., & Liepina, I. 2007. Education for change. Kestävän kehityksen käsikirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lehtinen, E., Vauras, M. & Lerkkanen, M-K. 2016. Kasvatuspsykologia. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Moss, Peter. 2014. Transformative Change and Real Utopias in Early Childhood Education: A Story of Democracy, Experimentation and Potentiality. London: Routledge.
- Nurmi, J.-E. 2013. Motivaation merkitys oppimisessa. Kasvatus 44 (5), 548–554.
- Opetushallitus. 2016. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Helsinki: Opetushallitus.
- Palmer, J. A. 1998. Environmental Education in the 21st Century. London: Routledge.
- Parikka-Nihti, M. 2011. Pieniä puroja: Kasvua kohti kestävää kehitystä. Lasten Keskus.
- Reunamo, J. & Suomela, L. 2013. Education for sustainable development in early childhood educations in Finland. University of Helsinki. Journal of Teacher Education for Sustainability, vol. 15 (2), 91–102.
- Rohweder, L. 2008. Kestävän kehityksen tulkinnallisia ongelmakohtia. Teoksessa L. Rohweder & A. Virtanen (toim.) Kohti kestävää kehitystä. Pedagoginen lähestymistapa. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3.

- Salonen, A. & Bardy, M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* (35) 1, 4–15.
- Salonen, A. 2010. Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Siljander, P. 2000. Kasvatus, sivistys ja sivistyksellisyys. Teoksessa P. Siljander (toim.) *Kasvatus ja sivistys*. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja.
- Siraj-Blatchford, J., Smith, K. & Pramling Samuelsson, I. 2010. Education for Sustainable Development in the Early Years. Sweden: World Organization for Early Childhood Education.
- Rohweder, L. (toim. Virtanen, A.) Kohti kestävä kehitystä. Pedagoginen lähestymistapa. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3.
- Värri, V-M. 2018. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Vastapaino: Tampere.

Liitteet

Liite 1. Kysely

Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa

Tämä kysely toteutetaan osana kandidaatin tutkielmaa. Tutkielmassa pyritään tarkastelemaan kestävä kehityksen ja elämäntavan edistämistä ja toteutumista varhaiskasvatuksessa kyselymenetelmän keinoin. Kysely kerätään Satakunnan alueen varhaiskasvatusyksiköistä ja siihen vastaaminen kestää noin 10-15 minuuttia.

Tutkimusaineistoon ei liitetä henkilötietoja eikä kerättyjen tietojen perusteella ole mahdollista tunnistaa yksittäistä vastaajaa. Voit missä tahansa vaiheessa koetta keskeyttää sen tekemisen ilman mitään seuraamuksia. Voit kysyä lisätietoa kyselyn ja tutkimuksen tekijältä Tessa Skaffarilta, +35845 138 0172, tessa.m.skaffari@utu.fi tai Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Rauman kampuksen (Seminaarinkatu 1, 26100 Rauma) yliopistonlehtori Timo Ruusuvirralla, timo.ruusuvirta@utu.fi, +358 50 339 1767, joka on kandidaatin tutkielman ohjaaja.

1. Kyselyvastauksiani saa käyttää osana tutkielmaa ja sen raportointia. *
 - Kyllä
 - Ei

2. Työskentelen.. *
 - Varhaiskasvatuksen opettajana
 - Varhaiskasvatuksen lastenhoitajana
 - Varhaiskasvatuksen sosionomina
 - Varhaiskasvatuksen ryhmäavustajana

3. Työskentelen.. *
 - alle 3-vuotiaiden kanssa
 - yli 3-vuotiaiden kanssa
 - esiopetuksessa
 - sisaryhmässä, 1-6-vuotiaiden kanssa

Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa (2022) Opetushallitus kertoo kestävän elämäntavan periaatteiden mukaisen kasvatuksen tarkoittavan seuraavaa:

"Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi."

Seuraavaksi pyydän arvioimaan asteikolla 0-10 sitä, kuinka hyvin ryhmäsi toiminnassa toteutui kestävän kehityksen ja elämäntavan mukainen toiminta. Asteikossa 0 tarkoittaa "ei toteutunut laisinkaan" ja 10 "toteutui erittäin hyvin". Arvioithan toimintaa toimintakaudelta syksy 2023- kevät 2024.

- Ekososiaalisen sivistyskasvatuksen tukeminen *
- Aktiivisen kansalaisuuden ja osallistumisen tukeminen ja harjoittaminen *
- Ympäristötietoisuuden tukeminen *
- Ympäristökasvatus *
- Ihmisten kunnioitus ja tasa-arvo *
- Kulttuurisesti kestävän toiminnan harjoitus ja tukeminen *

Seuraavaksi pyydän arvioimaan vaikuttiko vastauksiisi jokin seuraavista väittämistä. Asteikolla 0 tarkoittaa "ei vaikuttanut lainkaan" ja 10 "vaikutti erittäin paljon".

- Epätietoisuus ryhmän opettajan pedagogisista ratkaisuista *
- Oma syvällisempi tietämykseni kestävän kehityksen kasvatuksesta *

- Jokin muu, mikä?

Lopuksi pyydän vielä arvioimaan kokisitko jonkin seuraavista hyödylliseksi työvälineeksi kestävän kasvatuksen ja elämäntavan tukemisessa varhaiskasvatuksessa. Asteikolla 0 tarkoittaa "en kokisi lainkaan hyödylliseksi" ja 10 "kokisin erittäin hyödylliseksi".

- Lisäkoulutuksen aiheesta *

- Valmiit materiaalit eri ikäryhmille suunniteltuina *

- Kaupunkien tai kuntien selkeät yhteiset linjaukset ja strategiat *

- Jokin muu, mikä?